

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Maja Svensson

Straffbarhet för uppmaning till självmord i svensk rätt?

En undersökning av lagförslaget i förhållande till straffrättsliga
principer

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Anders Sjögren

Termin: HT 2020

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Bakgrund	4
1.2 Syfte och frågeställning	5
1.3 Metod, material och forskningsläge	5
1.4 Avgränsningar	7
2 KRIMINALISERING	8
2.1 Kriminaliseringens principer	8
2.1.1 Det skyddsvärda intresset	11
2.1.2 Skada på ett skyddsvärt intresse	12
2.1.3 Kriminaliseringens effektivitet	13
3 KRIMINALISERING AV UPPMANING TILL SJÄLVMORD	15
3.1 Lagförslaget	15
3.2 Suicidalitet och utredningens kriminaliseringsresonemang	16
3.2.1 Motstående intressen	20
3.2.2 Ofredandebrottet	21
4 ANALYS	22
4.1 Vedertagna kriminaliseringsprinciper	22
4.2 Intressekriteriet	23
4.3 Skadekriteriet	26
4.4 Effektivitetskriteriet	27
4.5 Slutsats	30
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	32

Summary

An inquiry was appointed in 2018 with the purpose to analyze the criminalization principles in relation to the proposal to criminalize incitement and other psychological influence on another person committing suicide. The inquiry concluded that there is such a need due to the nature of the behavior and its serious consequences. In this essay the accepted criminal law principles have been applied to the arguments which has been submitted by the inquiry to conclude the legitimacy of the criminalization.

The nature of Criminal Law indicates that criminalization issues should be treated with caution. This is the reason why a number of criminalization principles should be taken into account to maintain a law certainty in societies and to maintain an effective legal system. Prominent doctrines and investigations indicate that three criteria – interest, harm and efficiency – are important issues that should be discussed regarding the legitimacy of criminalization.

In summary, it can be stated that the vague definition of the meaning of the crime leads to confusion among both citizens and the legal system. It also means that it is questionable if the principle of legality can be fulfilled because of the requirement of predictability. The inquiry's choice of interest is also discussed. The inquiry states that the right to life is the current interest, while it can be discussed if the current interest should be instead the right to inner peace. The distance between the harm and the interest, which is shown in the schedule of harm developed by Nils Jareborg, indicates that noticeable efficiency is a requirement for the criteria of harm to be fulfilled. Further, it can be stated that the evidentiary difficulties involve difficult investigations that results in strongly affected resources. A recently expanded extent in the case of the crime harassment could mean that the current behavior, to a large extent, can be included in an already existing crime. This question will be further addressed in future practice.

Sammanfattning

En utredning tillsattes år 2018 för att analysera om kriminalisering av uppmaning och annan psykisk påverkan till suicid skulle kriminaliseras i svensk rätt. Utredningen kom fram till ett lagförslag där ett sådant behov ansågs finnas på grund av beteendets karaktär och allvarliga konsekvens. I uppsatsen har de vedertagna straffrättsliga principerna tillämpats på de argument som förts fram i utredningen för att konkludera kriminaliseringens legitimitet.

Straffrättens karaktär föranleder att kriminaliseringsfrågor bör behandlas med försiktighet. Detta innebär att en rad kriminaliseringsprinciper bör beaktas för ett rättssäkert samhälle samt ett effektivt rättssystem.

Framstående doktrin samt utredningar tyder på att tre kriterier - intresse, skada samt effektivitet - är centrala frågor som bör föranleda fördjupade diskussioner angående kriminaliseringens legitimitet.

Det kan konstateras att en vag utformning av brottets innebörd föranleder förvirring hos såväl befolkning som rättsväsende. Det innebär också ett ifrågasättande om legalitetsprincipen kan anses uppfylld med tanke på dess förutsägbarhetsrekvisit. Förslagets val av skyddsvärt intresse ifrågasätts också eftersom det kan diskuteras om det egentligen skulle handla om en fråga om frid. Skadans distans från intresset, vilket skildras i ett skadeschema framtaget av Nils Jareborg, tyder på att en påtaglig effektivitet krävs för att skadekriteriet ska anses uppfyllt. Vidare kan konstateras att bevissvårigheter innebär svårbedömda utredningar som i sin tur resulterar i starkt påverkade resurser. Ett nyligen expanderat tillämpningsområde i fråga om ofredandebrottet skulle kunna innebära att nämnt beteende till stora delar redan finns kriminaliserat i svensk rätt. Denna fråga kommer vidare att behandlas i framtida praxis.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Dir.	Kommittédirektiv
EKMR	Europakonventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
RF	Kungörelse (1974:152) om beslutad ny regeringsform
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I Sverige tog 1 269 personer sitt liv under år 2019. Statistiken omfattar så kallade säkra suicid, innebärande suicid där det säkert kan fastställas att personen hade för avsikt att ta sitt eget liv. 319 fall kategoriserades samma år som osäkra suicid då personens avsikt var okänd.¹ Svenska fall där personer tar sitt liv på grund av påtryckningar har föranlett diskussioner i den svenska politiken om kriminalisering av sådana uppmaningar och annan psykisk påverkan som kan leda till en sådan handling.² Prop. 2007/08:110 redovisade en nollvision gällande suicid. Regeringen framförde här att arbetet bör fokusera på att lägga resurser på att förhindra psykisk ohälsa bland befolkningen samtidigt som vikt också ska läggas vid andra aspekter, sociala som fysiska, som kan tänkas påverka en människa på så sätt att denne kan överväga att avsluta sitt liv.³

SOU 2019:32 *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord* är en produkt av en särskild utredares uppdrag med start 14 juni 2018, för att undersöka dess behov i svensk rätt.⁴ Flera länder har sedan tidigare kriminaliserat en sådan handling. Norge bestraffar all medverkan till självmord sedan år 1902. England och Wales antog the Suicide Act år 1961 samt the Coroners and Justice Act år 2010, den senare syftar till att förtydliga omfattningen av sådana handlingar som sker på internet.⁵

I fråga om kriminalisering finns en rad olika principer som lagstiftaren måste beakta. Åsidosättande av dessa principer kan resultera i att

¹ SPES: *Om självmord*, <<https://spes.se/om-sjalvmord/>>, besökt 2020-11-09.

² SOU 2019:32 s. 73.

³ Prop. 2007/08:110 s. 107 f.

⁴ SOU 2019:32.

⁵ Ibid., s. 156 f.

straffrättens allvar ignoreras. Detta skulle innebära en ineffektiv kontroll över människans handlande i samhället vilket skulle resultera i en ökning av oönskade beteenden.⁶ Staten har det yttersta ansvaret att kriminalisera icke önskvärda handlingar genom användning av olika metoder för att styra individens beteende i önskad riktning.⁷

1.2 Syfte och frågeställning

Den repressiva karaktär som straffrätten innehar tyder på att de vedertagna kriminaliseringsgrunderna bör iakttas och föranleda en fördjupad diskussion i förhållande till de handlingar som utreds för kriminalisering. Principerna ligger sedan till grund för ett rättssäkert samhälle samt ett effektivt efterlevande av lagar. Denna uppsats syftar till att redogöra för de straffrättsliga principer som lyfts fram i relevant litteratur samt utredningar på området och därefter applicera dessa på nämnt lagförslag. Detta resulterar i en undersökning och en analys av det nya lagförslaget för att konkludera huruvida lagförslaget kan anses legitimt i förhållande till nämnda principer.

Frågeställningen lyder:

Är kriminalisering av uppmaning och annan psykisk påverkan till självmord förenligt med de straffrättsliga principerna om kriminalisering?

1.3 Metod, material och forskningsläge

Lagförslaget kommer i uppsatsen jämföras med ett flertal principer som framgår av litteratur samt utredningar. Uppsatsen riktar främst in sig på framstående litteratur inom det straffrättsliga området såsom *Kriminalrättens grunder* framtagen av Petter Asp, Magnus Ulväng samt Nils Jareborg. *Allmän kriminalrätt* kommer också behandlas, skriven av

⁶ SOU 2013:38 s. 423.

⁷ Ibid., s. 478 f.

Nils Jareborg. Litteraturen kommer att redogöra för de vedertagna straffrättsliga principerna som präglar kriminaliseringsförfarandet. Claes Lernestedts avhandling *Kriminalisering, problem och principer* kommer också beröras för en fördjupande inblick i fråga om kriminaliseringsförfarandets syn på intressekriteriet, skadekriteriet samt effektivitetskriteriet. Litteraturen är framtagen av framstående forskare på det straffrättsliga området och bidrar till viktig forskning som bör beaktas i förhållande till nykriminaliseringar. Vidare kommer relevanta utredningar nämnas i utfyllande och fördjupande syfte. Inte minst kommer kriminaliseringsschemat i SOU 1992:61 (Åklagarutredningen) beröras i uppsatsens analys. Diskussioner i SOU 2013:38 (Straffrättsanvändningsutredningen) kommer också beröras, vilken dock inte är antagen av riksdagen. Förarbetena till nämnt lagförslag framhäver dock att denna utredning kan utgöra ett bra underlag i fördjupade diskussioner kring kriminalisering.⁸

Litteratur angående psykologisk forskning kommer också användas i nödvändig mån utifrån ovan nämnt lagförslag. Här kommer professor Michael W. Passers bok *Psychology: the science of mind and behavior* särskilt beröras för att beskriva individens påverkan av andra. Bland annat Jan Beskows forskning kring suicidalitet kommer också nämnas för en redogörelse av suicidalitet och dess process. Litteraturen syftar till att fördjupa förståelsen för de relevanta ämnen som diskuterats i nämnd utredning och som senare kommer att diskuteras i uppsatsens analys.

Beskrivet tillvägagångssätt innebär att en rättsdogmatisk metod kommer att användas vid besvarande av uppsatsens frågeställning. En rättsdogmatisk metod innebär att ett rättsligt problem besvaras genom analyser av vedertagna rättskällor. De vedertagna rättskällorna består bland annat av lagstiftning, förarbeten och litteratur.⁹ Denna metod syftar till att i slutändan framställa nya perspektiv i form av lösningar och svar, utifrån den rätt som

⁸ SOU 2019:32 s. 169.

⁹ Maria Nääv & Mauro Zamboni, *Juridisk metodlära* (Lund: Studentlitteratur, 2018) s. 21.

redan har tillkännagetts. Jareborg beskriver rättsdogmatiken som en sund undersökning av lagstiftarens lagar och domarens domar, vars syfte är att rättssäkerheten ska tillgodoses samtidigt som en kontroll ska ske av såväl utförande myndigheter som beslutande lagstiftare¹⁰.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsens syfte motiverar avgränsningar i förhållande till suicidalitet samtidigt som en fördjupad analys kräver avgränsningar i förhållande till kriminaliseringsprinciperna. Uppsatsens sista avsnitt analyserar vedertagna kriminaliseringsprincipers applicerbarhet på den information som utredningen i fråga har framhåvt. Detta motiverar en avgränsning i förhållande till de argument som utredningen specifikt omnämner för att analysera principernas legitimitet i förhållande till utredningens argumentation. Med detta sagt kommer endast information om suicidalitet som framhävts i utredningen att omfattas.

De vedertagna kriminaliseringsprinciperna som framhåvs i uppsatsen tar avstamp i framstående doktrin samt utredningar. Kriterier om intresse, skada samt effektivitet är återkommande inom såväl doktrin som utredningar, samtidigt som dess relevans också berörs i Åklagarutredningen som särskilt framhävts i doktrin.¹¹ Valet av kriminaliseringsprinciper har gjorts genom att studera doktrin samt utredningar för att avgöra dess relevans och dimension i svensk straffrätt.

¹⁰ Nils Jareborg, *Prolog till straffrätten* (Uppsala: Iustus, 2011), s. 123 f.

¹¹ Nils Jareborg, *Allmän kriminalrätt* (Uppsala: Iustus, 2001) s. 64.

2 Kriminalisering

Jag kommer i detta avsnitt redogöra för kriminaliseringsgrunder förekomna i doktrin samt utredningar. Frågan om kriminaliseringens intresse, skadeverkan samt effektivitet är återkommande inom såväl doktrin som utredningar och tyder på relevans på området. Åklagarutredningen presenterade fem punkter som bör vara för handen i fråga om kriminalisering. Även prop. 1994/95:23 om ett effektivare brottmålsförfarande kommer att beröras. Båda dessa utredningar har särskilt framhävts i doktrin.¹²

2.1 Kriminaliseringens principer

Statens rätt att utdöma straff innebär en påverkan på den enskilda medborgarens handlingssätt, med syfte att verka allmänpreventivt.¹³ Den allmänpreventiva teorin syftar till att människan ska avskräckas från ett visst beteende samtidigt som ett stadgande i lag innebär en moraltbildande effekt.¹⁴ Inte minst har kriminalisering en symbolisk karaktär för vilka beteenden som är icke önskvärda i ett ordningsamt samhälle.¹⁵

Artikel 7 i *Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* (EKMR) stadgar att ingen människa får straffas utan att beteendet är kriminaliserat genom lag. Denna artikel skildrar legalitetsprincipen och återfinns även i 2:10 *Regeringsformen* (RF). Principen är betydelsefull i en rättsstat på så sätt att medborgarna ska ha rätt att få veta vilka förutsättningar som ska föreligga för att straffrättsliga åtgärder är befogade. Legalitetsprincipen inkluderar krav på att brottet är föreskrivet i lag, att ett nutida brott inte kan straffas retroaktivt, att analogiska tillämpningar är strikt förbjudna samt att den

¹² Jareborg (2001) s. 64.

¹³ Petter Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder* (Uppsala: Iustus, 2013) s. 33 f.

¹⁴ Robert Andersson, *Svensk kriminalpolitik* (Stockholm: Liber, 2017) s. 12.

¹⁵ Asp m.fl. (2013), s. 34 f.

brottsliga gärningen ska framgå i så bestämd form som möjligt.¹⁶ Principen innebär alltså ett krav på förutsägbarhet.¹⁷

Kriminaliseringsförfarandet ska också ta hänsyn till skuldprincipen som ställer ett krav på skuld hos gärningsmannen. Skuldprincipen återfinns i 1 kap. 2 § *Brottsbalken* (BrB) där det stadgas i första stycket att huvudregeln är att gärningen ska ha skett uppsåtligt för att skuld ska föreligga. Det krävs ett uttryckligt stadgande om oaktsamma handlingar kriminaliseras enligt samma lagrum. Kriminalisering av en oaktsam gärning kräver att gärningen är så klandervärd att även oaktsamhet i fråga bör vara brottsligt. Detta innebär att ett starkare skyddsvärt intresse indikerar på ett större behov av kriminalisering av även oaktsamma handlingar.¹⁸ Dessa handlingar bör endast kriminaliseras om dess oaktsamhet är särskilt klandervärd eller i de fall då personen varit medveten om risktagandet.¹⁹ Det bör också beaktas om handlingen normalt hade kunnat undvikas med försiktighetsåtgärder.²⁰

Innan kriminalisering sker bör lagstiftaren ge den nuvarande lagstiftningen en överblick för att konstatera att ett beteende inte innebär att åtgärder påbjuds, även utanför straffrätten.²¹ Medborgares valfrihet ska respekteras, vilket innebär att försiktighet alltid ska vidtas i fråga om kriminaliseringar.²²

Lagstiftaren bör också undersöka alla alternativa vägar för att styra människors beteende i en viss riktning. Ett överflöd av kriminalisering kan innebära en ignorans vilket också skulle äventyra förutsägbarheten och legaliteten som präglar straffrätten.²³ En ständig utveckling i samhället innebär att nykriminaliseringar krävs med jämna mellanrum.

Kriminalisering av bagatellartade brott kan dock inverka på synen på även

¹⁶ Asp m.fl. (2013), s. 45 f.

¹⁷ Jareborg (2001), s. 57.

¹⁸ Heidenborg, SvJT 2013, s. 306.

¹⁹ Prop. 1994/95:23, s. 55.

²⁰ SOU 2013:38, s. 489.

²¹ SOU 1992:61, s. 492 ff.

²² Dir. 2011:31, s. 3.

²³ SOU 1992:61, s. 104 ff.

de allvarligare brotten.²⁴ Enligt principen om ultima ratio ska kriminalisering endast ske då de alternativa åtgärderna är uttömda och ineffektiva.²⁵ Det kan då handla om exempelvis sanktionsavgifter.²⁶ Principen motiverar alltså en granskning av de övriga sanktionssystem som finns utöver straffrätten. Det faktum att sanktionerna inte är straffrättsliga betyder inte att de alltid är mindre ingripande. Straffrätten innehåller moraliska frågeställningar i förhållande till brottets klandervärde samtidigt som en icke straffrättslig sanktion främst fungerar som ett allmänpreventivt element.²⁷

SOU 1992:61 *Ett reformerat åklagarväsende* (Åklagarutredningen) framför att problematik uppstått då lagstiftning tidigare skett utan diskussioner avseende kriminaliseringens funktion och syfte av respektive brott. Detta ter sig problematiskt eftersom det innebär en våg av kriminalisering utan vidare kontroll av andra lösningar. Utredningen efterfrågade en diskussion av kriminaliseringens syfte i förhållande till nykriminaliseringar.²⁸

Åklagarutredningen presenterade fem punkter som bör vara uppfyllda för att i slutändan kunna konkludera kriminaliseringens legitimitet.

Kriminaliseringsprinciperna bör dock endast ses som en ram för lagstiftaren vilket innebär att de inte är absoluta.²⁹

1. Det krävs att skadan eller faran är påtaglig.
2. Principen om ultima ratio framhävs.
3. Det oönskade beteendets allvar tyder på att kriminalisering krävs.
4. Effektivitet efterfrågas.
5. Resurser för fullgörandet av kriminaliseringen krävs.³⁰

²⁴ Dir. 2011:31, s. 4 f.

²⁵ Asp m.fl. (2013), s. 33.

²⁶ SOU 1992:61, s. 495.

²⁷ Ulväng, SvJT 100 år (festskrift), s. 231.

²⁸ SOU 1992:61, s. 104.

²⁹ SOU 2013:38, s. 480.

³⁰ SOU 1992:61, s. 111.

2.1.1 Det skyddsvärda intresset

För en legitim kriminalisering krävs att det finns ett intresse av sådan tyngd att kriminalisering kan anses berättigat. Definitionen av ett skyddsvärt intresse är inte oproblematiskt, dock kan 2 kap. RF studeras för orientering.³¹ Även EKMR kan ge exempel på skyddsvärda intressen.³² Kriminalisering föranleder att lagstiftaren tillkännager vilket intresse som är tänkt att skyddas. Här bör ske en konkretisering och diskussion kring syftet med kriminalisering i förhållande till intresset.³³

Kärnstraffrätten inkluderar de mest klandervärda handlingarna. Exempel på dessa är gärningar som riktas mot människoliv. Gärningen i fråga ska ge en så negativ påverkan på ett skyddsvärt intresse att ett kriminaliseringsbehov är befogat.³⁴ Intressen som bör skyddas kan vara såväl enskilda som kollektiva. De kollektiva intressena berör de omständigheter som påverkar individer som grupp.³⁵ Lernestedt framhäver att 3–12 kap. Brottsbalken (BrB) är en förenklad version av de skyddsvärda, enskilda intressena.³⁶ Exempelvis rätten till liv, hälsa, frihet är intressen som är särskilt skyddsvärda.³⁷

Trots att ett skyddsvärt intresse finns innebär inte detta att kriminalisering kan ske. Individens valfrihet ska alltid beaktas och kriminaliseringens nödvändighet ska vägas gentemot detta. Frågeställningar gällande civilrättsliga eller förvaltningsrättsliga påföljder kan utgöra ett bättre alternativ ska besvaras.³⁸ En hierarki bland de skyddsvärda intressena saknas med tanke på subjektivitet samt olika behov vid olika tidsperioder.

³¹ Asp m.fl. (2013), s. 41.

³² Lernestedt (2003), s. 155.

³³ Lernestedt (2003), s. 166 f.

³⁴ Heidenborg, SvJT 2013, s. 306.

³⁵ Lernestedt (2003), s. 161.

³⁶ Ibid., s. 163.

³⁷ SOU 2019:32, s. 228.

³⁸ Jareborg (2001), s. 52.

En diskussion bör dock alltid föras i fråga om varför ett intresse ska anses som ett godtagbart skyddsintresse.³⁹

Samhällsutvecklingen påverkar vilka intressen som kan tänkas vara värdefulla. Det är viktigt att tänka på de olika värdefulla intressen som kan tänkas stå emot den aktuella kriminaliseringen. Problematiken med motstående intressen kan dock uppdagas i många fall, det är då viktigt att undersöka om det motstående intresset kan tänkas ha ett tillräckligt högt värde i förhållande till det aktuella intresset för att kriminaliseringen kan komma på fråga.⁴⁰

2.1.2 Skada på ett skyddsvärt intresse

Efter en identifiering samt konkretisering av skyddsintresset ska den handling som antas skada intresset diskuteras. Lagstiftaren måste ta ställning till om detta beteende föranleder påtaglig skada eller fara för sådan i förhållande till det identifierade skyddsintresset. Kriminalisering kan också ske då frekvensen av detta beteende är problematiskt.⁴¹ För att avgöra om kriminaliseringen är legitim krävs också ett nära samband mellan det skyddsvärda intresset och det beteende som är föremål för kriminalisering.⁴²

En skada kan, enkelt uttryckt, definieras som ett intresse vars befinnande hade varit bättre om en viss handling inte hade skett gentemot detta intresse. Många handlingar kan dock innebära en skada som rent faktiskt är straffrättsligt irrelevant, obesvarad kärlek nämns som exempel.⁴³

³⁹ SOU 2013:38, s. 482 f.

⁴⁰ SOU 2013:38, s. 491.

⁴¹ Ibid., s. 483 f.

⁴² Ibid s. 486 f.

⁴³ Joel Feinberg: *The moral limits of the Criminal Law Volume 1: Harm to others*, (Oxford, Oxford Scholarship Online, 1987) , <<https://oxford-universitypressscholarship-com.ludwig.lub.lu.se/view/10.1093/0195046641.001.0001/acprof-9780195046649-chapter-2?print=pdf>> s. 2.

Här kan göras åtskillnad i förhållande till olika sorters skador på det skyddsvärda intresset. Jareborg nämner fyra punkter vars närhet i vissa fall befogar kriminalisering.

1. En direkt kränkning av ett skyddsvärt intresse.
2. En fara för en kränkning av det skyddsvärda intresset.
3. En risk för en kränkning av det skyddsvärda intresset.
4. Specifika omständigheter kan innebära en kränkning av det skyddsvärda intresset.

Om kriminaliseringen avser en gärning som inte ligger lika nära skyddsintresset finns annars ett starkt krav på effektivitet. Enligt Jareborg avser punkt 3 och 4 sådana omständigheter som kräver en påtagligt stark effektivitet av kriminaliseringen på grund av dess distans från intresset.⁴⁴ Kriminalisering sker genom att ett skyddsvärt intresse är knutpunkten samtidigt som skadan på detta intresse är handlingen som är fråga för kriminalisering.⁴⁵ Lagstiftaren bör fråga sig om ett fortsatt beteende skulle påverka samhället och dess medborgare negativt i den mån så kriminalisering kan anses befogad. Kriminaliseringens effekt bör även här diskuteras. Negativa och positiva aspekter ska vägas, såsom kriminaliseringens effekt på det oönskade beteendet i förhållande till rättsväsendets resurser respektive proportionerligt lidande för personen som begår gärningen.⁴⁶

2.1.3 Kriminaliseringens effektivitet

Kriminalisering av ett beteende kräver effektivitet för att anses vara berättigat. Lagstiftaren ska ställa sig frågan om kriminaliseringen kan leda till ett effektivt resultat för att skydda det aktuella intresset.⁴⁷

⁴⁴ Jareborg (2001), s. 54.

⁴⁵ Lernestedt (2003), s. 181 ff.

⁴⁶ Asp m.fl. (2013), s. 41 f.

⁴⁷ Lernestedt (2003), s. 312.

Effektivisering innebär också att ett avslöjande av gärningsmannen är möjligt samt att denne därefter ska kunna dömas till ansvar för sina handlingar. Kriminaliseringen ska innebära att antalet gärningar minskar.⁴⁸ En nykriminalisering kan inte anses vara berättigad om denna inte ger en effektiv inverkan på medborgarnas handlingssätt.⁴⁹ Effektivitetsfrågan bör ställas genom hela kriminaliseringsförfarandet. Detta innebär att effektivitet ska efterfrågas både då det är fråga om kriminaliseringen är legitim från första början och även i fråga om straffbestämmelsens utformning.⁵⁰

Proposition 1994/95:23 *Ett effektivare brottmålsförfarande* framhåller problematiken att rättsväsendets resurser är knappa och att kriminalitetens frekvens är hög. Detta föranledde ett försök till begränsning av kriminalisering då det framhålls att även andra åtgärder kan innebära en förändring i medborgarnas beteende. Ett antal handlingar har sedan en lång tid ansetts vara klandervärda och räknats in i brottskategorin, exempelvis misshandel. En inflation av brottsbestämmelser leder både till ignorans samtidigt som rättsväsendets resurser blir påtagligt påverkade.⁵¹

En effektiv kriminalisering och därmed ett i slutändan utdömt straff kräver att olika omständigheter föreligger. Relevanta myndigheter måste kunna få kännedom om den brottsliga gärningen. Utredning av brottet samt sökande efter gärningsman tyder på att det krävs resurser för att den misstänkte ens ska kunna ställas inför rätta. I slutändan krävs även resurser för att verkställande av straff skulle vara möjligt. Alla dessa omständigheter är var och en viktiga och problematik kan föranleda en ineffektiv kriminalisering. Propositionen framhåller här att de allvarligaste brotten bör kriminaliseras samtidigt som mindre allvarliga beteenden bör lämnas utanför det straffrättsliga förfarandet.⁵²

⁴⁸ Lernestedt (2003), s. 312 f.

⁴⁹ Ibid., s. 316.

⁵⁰ Asp m.fl. (2013), s. 40.

⁵¹ Prop. 1994/95:23 s. 53 f.

⁵² Ibid., s. 54.

3 Kriminalisering av uppmaning till självmord

3.1 Lagförslaget

Frågan om kriminalisering av uppmaning eller annan psykisk påverkan till självmord analyserades i SOU 2019:32 vars utredning tillsattes den 14 juni 2018.⁵³ Utredningen kom fram till att uppmaning eller psykisk påverkan bör kriminaliseras i BrB:s fjärde kapitel om brott mot frihet och frid. Förslaget innebär att en person som uppsåtligen uppmanar eller psykiskt påverkar en person att begå, eller försöker begå, självmord ska dömas för uppmaning till självmord. Straffet för denna handling föreslås bli fängelse upp till två år. Kriminaliseringen föreslås även innehålla en regel om oaktsam uppmaning till självmord i dess andra stycke, där straffet är böter eller fängelse i maximalt sex månader.⁵⁴

Kriminaliseringen föreslås kräva att det finns en inte obetydlig risk för att personens handling skulle lett till att personen tog sitt liv, gällande såväl uppsåtligt som oaktsamt brott.⁵⁵ Dessa risker bör föreligga på grund av speciella omständigheter vilket föranleder en bedömning utifrån händelser förknippade med uppmaningen, hur denna uppmaning framförts samt den utsattes situation.⁵⁶ En inte obetydlig risk skulle exempelvis kunna beröra det faktum att personen lider av psykisk ohälsa. Detta innebär att ett konkret farebrott är aktuellt.⁵⁷ Det krävs oaktsamhet endast i förhållande till de specifika omständigheterna som föranleder en inte obetydlig risk till suicid eller försök. Resterande rekvisit kräver uppsåt för ansvar.⁵⁸ Enligt tredje

⁵³ SOU 2019:32.

⁵⁴ Ibid., s. 42 f.

⁵⁵ Ibid., s. 43.

⁵⁶ Ibid., s. 238.

⁵⁷ Ibid., s. 26.

⁵⁸ Ibid., s. 272.

stycket ska ansvar inte utdömas, gällande uppsåtligt brott, om omständigheterna tyder på att detta skulle vara oskäligt.⁵⁹ Utredningen framhäver att alla de olika uppsåtsformerna gäller, nämligen likgiltighetsuppsåt, insiktsuppsåt samt avsiktsuppsåt.⁶⁰

Utredningen menar att lagförslaget bör omfatta uppmaning och hets att begå självmord, även indirekta sådana. Dess omfattning i fråga om tillämpningsområde ska vidare bedömas av domstolarna. Även en psykisk påverkan omfattas trots att en direkt uppmaning inte har skett. För att brottet ska vara fullbordat ska personen i fråga ha tagit eller försökt ta sitt liv. Det straffbara i denna föreslagna aspekt skulle vara då uppmaningar och andra psykiska påverkningar förekommer i syfte att övertyga en person till handling.⁶¹ Tillämpningsområdet kommer omfatta de yttranden som riktas mot en specifik person, detta innebär att generella yttranden gällande frågan inte kommer att kriminaliseras.⁶²

3.2 Suicidalitet och utredningens kriminaliseringsresonemang

I detta avsnitt presenteras den information gällande suicidalitet som lyfts fram av utredningen. Utredningens resonemang angående kriminaliseringsgrundernas legitimitet kommer också presenteras. Framhävande av information kring suicidalitet krävs för argumentation utifrån kriminaliseringsgrundernas legitimitet i fråga. Ytterligare information kommer inte att tilläggas eftersom uppsatsens syfte är att analysera nämnt lagförslag.

Suicidalitet är ett synonymt begrepp till självmord. Detta begrepp har på senare tid börjat användas på grund av att benämningen inte ska ha någon

⁵⁹ SOU 2019:32, s. 43.

⁶⁰ Ibid., s. 272.

⁶¹ Ibid., s. 236 f.

⁶² Ibid., s. 232.

anknytning till kriminallagstiftningens mordbestämmelse.⁶³ Suicidalitet är en sammanfattning av de tankar som en person har gällande döden, försök till suicid samt suicid som genomförts.⁶⁴ En tredje benämning är psykologiska olycksfall som inkluderar såväl fysiska som psykiska besvär som lett fram till det tragiska dödsfallet och ger även uttryck för samhällets ansvar och skyldigheter i fråga.⁶⁵

Regeringen diskuterade en förnyad folkhälsopolitik i proposition 2007/08:110. En vision presenterades med målet att ingen medborgare ska känna att suicid är dennes enda utväg från plågsamma situationer.⁶⁶ Psykosociala problem kan ligga till grund för suicid såsom exempelvis problem inom familj eller på arbetet.⁶⁷ Även biologiska aspekter kan spela in då exempelvis en människas medfödda förmåga att hantera problem kan vara en faktor som spelar stor roll. Svårigheter med problemlösning kan innebära att olika moment samspekar till en oundviklig och svårhanterlig stress som i sin tur resulterar i ohälsosamma suicidtankar.⁶⁸ De ohälsosamma suicidaltankarna brukar vanligtvis verka tillsammans med tankar om livets fortsättning vilket indikerar på att rationella beslut att ta sitt liv är sällan förekomna.⁶⁹

I de flesta fall går inte lidandet så långt att det är omöjligt att hantera. Ibland innebär dock lidandet en outhärdlig smärta utan slut. Lidandet resulterar då i att personen i vissa fall anser att suicid är den enda utvägen.⁷⁰ Ofta beror suicid på en rad olika händelser som tillsammans påverkat människans handlande.⁷¹ Utredningen presenterade statistik som visar att över tusen

⁶³ Jan Beskow m.fl., *Suicidalitetens språk* (Lund: Studentlitteratur, 2005), s. 51 ff.

⁶⁴ Ibid., s. 19.

⁶⁵ SPES: *Om självmord*, <<https://spes.se/om-sjalvmord/>>, besökt 2020-11-24.

⁶⁶ Prop. 2007/08:110, s. 107 f.

⁶⁷ Socialstyrelsen: *Suicid, Patientsäkerhet*, ursprunglig publicering 2019-12-02, <<https://patientsakerhet.socialstyrelsen.se/risker-och-varnskador/varnskador/suicid/>>, besökt 2020-11-24.

⁶⁸ SOU 2010:45, s. 30.

⁶⁹ SOU 2019:32, s. 225.

⁷⁰ Beskow m.fl. (2005), s. 100.

⁷¹ Karolinska institutet: *Att förebygga självmord: ett stödmaterial för professionella inom media* (2009), <https://mind.se/wp-content/uploads/who_media_jan_2012.pdf> s. 8, besökt 2020-11-20.

personer tog sina liv under år 2016 samt år 2017.⁷² Det finns dock ingen statistik på antalet uppmaningar.⁷³

Det råder en klar kausalitet mellan psykisk ohälsa och suicid.⁷⁴ Att en person har god psykisk hälsa innebär att personen i fråga känner exempelvis glädje och välbefinnande i livet. Det innebär också en förmåga att finna en hälsosam balans mellan bra respektive dåliga känslor vilket inte är fallet om personen lider av psykisk ohälsa.⁷⁵

Uppmaning och annan psykisk påverkan till självmord kan skildras på många olika sätt. Människor kan både på och utanför internet påverka en person på så sätt att personen i fråga därefter tar sitt liv.⁷⁶ Användningen av internet innebär att människan kan utnyttja sin anonymitet för att uttrycka sig på andra sätt än vad människan hade gjort om personerna fysiskt hade kommunicerat med andra. Avsaknaden av en direkt reaktion innebär att människan känner sig friare att uttrycka sig. Problematiskt är också att människor har fri tillgång till olika hemsidor där metoder för suicid skildras samtidigt som detta även kan förekomma på exempelvis sociala medier.⁷⁷ Uppmaning till självmord kan förekomma även i den fysiska världen då exempelvis en suicidal person överväger att hoppa från en bro, där åskådare uppmuntrar personen att hoppa.⁷⁸

Uppmaningar på elektronisk väg menar utredningen sällan innebär bevisvårigheter. Bevisproblematiken uppstår istället ifråga om uppmaningar som sker i den fysiska världen, då endast omständigheter kring dödsfallet kan vara bevisunderlag för personens gärningar. Bevisvårighetsfrågor uppstår också då uppmaningar uppstår från en person

⁷² SOU 2019:32, s. 65.

⁷³ Ibid., s. 72.

⁷⁴ Folkhälsomyndigheten: *Vad är psykisk ohälsa?*, <<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/vad-ar-psykisk-halsa/>>, besökt 2020-11-11.

⁷⁵ Ibid., besökt 2020-11-12.

⁷⁶ SOU 2019:32, s. 72.

⁷⁷ Ibid., s. 74.

⁷⁸ Ibid., s. 72.

till en annan och den utsatte väljer att inte upplysa behöriga myndigheter om detta. Istället trycker utredningen på att effektivitet uppnås genom att en kriminalisering av beteendet ger en avskräckande effekt samtidigt som omgivningen uppmärksammar sådana beteenden som klandervärda och agerar i större utsträckning. Detta, menar utredningen, skulle fungera som ett brottsförebyggande medel.⁷⁹

Människans beteende och känslor påverkas av yttre omständigheter såsom omgivning och individer.⁸⁰ Det bästa sättet att undvika sådan negativ påverkan är att undvika anonymitet i grupper.⁸¹ Personer som lider av psykisk ohälsa påverkas enligt forskning mer av sin omgivning än personer som inte lider av psykisk ohälsa.⁸²

Utredningen har med stöd av Polismyndigheten samt Åklagarmyndigheten bedömt att lagförslaget inte kommer innebära en betydande belastning på rättsväsendets resurser. De har beräknat att antalet fällande domar endast kommer uppgå till ett fåtal fällande domar årligen, för att därefter öka. Det framhävs här att det redan innan lagförslagets ikraftträdande sker utredningar när dödsfall på grund av suicid har skett, vilket innebär att en högre kvantitet av utredningar inte kommer förekomma som konsekvens av förslaget.⁸³ Utredningen nämner att de fåtal brott som kommer lagföras innebär en ytterst liten förändring i rättsväsendets kostnader.⁸⁴

Alternativa sanktioner anses vara alltför svaga i denna fråga. Frågan om information samt utbildning omnämns men anses vara otillräckliga i förhållande till handlingens allvarlighet och klandervärdhet.⁸⁵ Utredningen framhäver bland annat organisationerna Mind samt Suicide Zero's

⁷⁹ SOU 2019:32, s. 230.

⁸⁰ Michael W. Passer & Ronald E. Smith, *Psychology: the science of mind and behavior* (New York, McGraw-Hill Higher Education, 2011), s. 635.

⁸¹ *Ibid.*, s. 652.

⁸² *Ibid.*, s. 549.

⁸³ SOU 2019:32, s. 257 f.

⁸⁴ *Ibid.*, s. 262.

⁸⁵ *Ibid.*, s. 227.

utbildningar och informationsspridning gällande suicid.⁸⁶ Arbetet innebär spridande av information angående psykisk ohälsa samt suicid och hur detta också påverkar den utsattes närstående. Arbetet inkluderar även förebyggande av diskriminering av personer med psykisk ohälsa.⁸⁷

3.2.1 Motstående intressen

Yttrandefriheten stadgas i såväl 1 kap. 2 § RF som i art. 10 i EKMR. Enligt art. 10.1 EKMR har individen en rätt till åsikter och uttrycka sig. Art. 10.2 EKMR ger dock varje stat en rätt att lagstifta om inskränkningar i yttrandefriheten om dessa inskränkningar är befogat i ett demokratiskt samhälle i syfte att bland annat tillgodose moral, se till individernas hälsa och samhällets ordning. Enligt 1 kap. 1 § 1 st Yttrandefrihetsgrundlagen (YGL) omfattar skyddet även olika tekniska hjälpmedel vilket innebär att sociala medier omfattas. Yttrandefrihetens starka ställning indikerar på att endast nödvändiga inskränkningar görs. Utredningen ansåg att ett starkt motstående intresse saknas i förhållande till uppmaning till självmord, där rätten till liv anses inkluderas, eftersom de ansåg ett sådant beteende aldrig innebär annat än ett kränkande förhållningssätt. Kriminalisering av uppmaning till självmord innebär ett intresse vars syfte är att förhindra en dödlig eller skadlig utgång för den utsatte.⁸⁸

Utredningen framhäver yttrandefrihetens starka intresse vars inskränkningar är relativt begränsade. Enligt utredningen till lagförslaget gör det nämnda handlandet påtagligt intrång i rätten till liv och hälsa. Dessa rättigheter är tungt förankrade intressen som i detta hänseende antas väga tyngre än intressena i konflikt.⁸⁹ Detta anser utredningen tyder på att det inte finns ett starkt motstående intresse som bör skyddas, i detta fall rätten till yttrandefrihet i de fall då personen uppmanar en annan person till suicid.⁹⁰

⁸⁶ SOU 2019:32, s. 142.

⁸⁷ Mind: *Vi är Mind*, <<https://mind.se/om-mind/>>, 2021-01-06; Suicide Zero: *Så arbetar vi för att minska självmorden*, <<https://www.suicidezero.se/om-oss/sa-arbetar-vi-for-att-minska-sjalvmorden>>, hämtad 2021-01-06.

⁸⁸ SOU 2019:32, s. 232 f.

⁸⁹ *Ibid.*, s. 25.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 232 f.

3.2.2 Ofredandebrottet

Ofredande kriminaliseras i 4 kap. 7 § BrB. Där framgår att det är kriminaliserat att fysiskt antasta en person, utsätta denna för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande. Ofredande innebär att ett visst handlande syftar till att kränka en individs frid, vilket tyder på att ett abstrakt farebrott är aktuellt. Den bedömning som sker ska ha utgångspunkt i fallets speciella omständigheter samt den utsattes situation.⁹¹

Brottets tillämpningsområde har vidare expanderat genom prop. 2016/17:222.⁹² Propositionen framhäver en nyanserad och moderniserad utveckling av ofredandebrottet. Propositionen uttrycker en vilja att kriminalisera handlingar vars effekt leder till en kännbar fridhetskränkning hos den utsatte samtidigt som det krävs att den utsatte i fråga inte kan förväntas acceptera ett sådant beteende. Detta innebär ett krav på att handlingen syftade till att påverka offrets frid på ett negativt sätt. Andra hänsynslösa beteenden som kan komma på fråga kan bland annat siktas in på sådana angrepp som syftar till att hämma offrets sinnestillstånd.⁹³

Det framgår uttryckligen att uppmaning till självmord omfattas i de fall yttrandet har en viss slagkraft.⁹⁴ Det krävs inte att beteendet upprepas beroende på omständigheterna i övrigt. Det framhävs att föreslagen tolkning innebär en utvidgad kriminalisering gällande såväl kommunikationsformer som beteendeomfattning.⁹⁵ Det framhävs i lagförslaget att ofredandebrottets expansion skedde relativt nyligen vilket innebär bristande rättspraxis i nuläget.⁹⁶

⁹¹ Lexino (JUNO), *Brottsbalk (1962:700)*, kommentaren till 4 kap. 7 §, avsnitt 2.1.2., hämtad 2020-12-26.

⁹² SOU 2019:32, s. 112.

⁹³ Prop. 2016/17:222, s. 109.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 63.

⁹⁵ *Ibid.*, s. 110.

⁹⁶ SOU 2019:32, s. 112.

4 Analys

Denna analys syftar till att undersöka nämnt lagförslag i förhållande till de ovan beskrivna straffrättsliga principerna angående kriminalisering.

Analysen kommer bestå av jämförelser mellan de principer som framhävts i doktrin, närmare bestämt intresse, skada samt effektivitet samtidigt som även utredningarnas diskussioner och vedertagna principer kommer att vägas in.

4.1 Vedertagna kriminaliseringsprinciper

Principen om ultima ratio är central då den omnämns i såväl doktrin som utredningar. Principen utgör också andra punkten i Åklagarutredningens kriminaliseringsschema. I fråga om kriminalisering ska effektiva, alternativa åtgärder beaktas. Viktigt att poängtera är att en icke straffrättslig åtgärd inte per definition skulle vara mindre ingripande än en straffrättslig.

Utredningens lagförslag syftar till att avskräcka individer från att uppmana andra till självmord, vilket innebär att ett allmänpreventivt syfte eftersträvas.

Utredningen framhäver alternativa åtgärder såsom utbildningar samt spridande av information kring psykisk ohälsa samt suicid. I nuläget drivs ett suicidpreventivt arbete av olika organisationer i form av utbildningar och annan informationsspridning. Detta i syfte att sprida kunskap om psykisk ohälsa och suicid i hopp om ett minskat suicidantal. Detta ses dock som otillräckliga åtgärder för att minska antalet uppmaningar enligt utredningen. Den utbildning och information som ges syftar till att informera individer om hur man känner igen psykisk ohälsa samt hur denna ska förebyggas, för att i sin tur minska på suicidantalet. Det kan ifrågasättas om en ökning av sådan kunskap skulle innebära ett minskat antal uppmaningar. En ökad kunskap hos befolkningen skulle i och för sig kunna innebära en större förståelse. Dock vet personen som uppmanar redan att detta är ett omoraliskt beteende vilket innebär att en vidare kunskap antagligen inte skulle påverka

dennes uttalande. Fler alternativa åtgärder i frågan har inte vidare diskuterats av utredningen.

Lagförslaget föranleder dock en viss problematik i förhållande till den redan pågående suicidpreventionen. Lagförslagets tillämpningsområde är tämligen vagt utformat, vilket i sin tur skulle kunna innebära att kriminaliseringen föranleder viss förvirring hos adressaten. Utredningen har nämnt att en indirekt uppmaning omfattas utav kriminaliseringen samtidigt som en sådan indirekt uppmaning inte närmare har preciserats.

Legalitetsprincipens eftersträvande kan därmed ifrågasättas i förhållande till definitionsproblematiken. Legalitetsprincipens krav på förutsägbarhet är en tydlig riktlinje vars syfte är att spegla en rättsstats funktionalitet. Den oförutsägbarhet som ovan problematiserats skulle innebära förvirring bland individer samtidigt som rättsväsendet belastas av svårbedömda utredningar och domstolsprocesser. Åklagarutredningen tryckte särskilt på att för bred kvantitet av brottsrubriceringar leder till motsatt effekt av det önskade beteendet vilket motiverar påtaglig försiktighet i fråga om kriminalisering.

4.2 Intressekriteriet

Definitionen av det skyddsvärda intresset är centralt för att väga kriminaliseringens tyngd. Ett intresse vars skyddsvärde är tillräckligt kan resultera i en acceptabel kriminalisering i de fall även skadekriteriet samt effektivitetskriteriet är legitima i fråga.

Ett skyddsvärt intresse är som uppsatsen har nämnt inte lätt definierat. Utredningen nämnde rätten till liv och hälsa som de aktuella intressen som skulle tillgodoses genom den nämnda kriminaliseringen. Båda dessa intressen återfinns i kärnstraffrätten där skada mot dessa anses vara de mest klandervärda. Det kan dock diskuteras om rätten till liv kan anses vara det skyddsvärda intresset i dessa fall. Doktrin samt utredningar framhäver att en diskussion samt konkretisering av det skyddsvärda intresset krävs för en

legitim kriminalisering, en fråga som utredningen förhållit sig relativt restriktiv om.

Psykologisk forskning tyder på att den suicidala processen främst beror på olika faktorer som samspelar till ett outhärdligt lidande. En uppmaning kan därmed oftast tänkas vara en av fler faktorer vars samspel innebär att den utsatte personen väljer att ta sitt liv. Ofredandebrottets utvidgande tillämpningsområde ger en viss indikation på att nämnt lagförslag kan innebära en fråga om fridskränkning. Fridskränkning innebär att ett oacceptabelt beteende föranleder en kännbar, negativ påverkan på den utsattes sinnestillstånd. I fråga om personer som lider av psykisk ohälsa eller går igenom en suicidal process kan ett sådant beteende påverka den utsattes mentalitet på en hög nivå.

Ett aktuellt uppmanande syftar till att kränka personens inre frid och sfär. Detta hade i sin tur kunnat inverka på personens beslut att ta sitt liv. Samtidigt är det viktigt att poängtera att det ofta inte innefattar rationella beslutsutvecklingar när personen tar sitt liv. De ohälsosamma suicidtankarna verkar tillsammans med tankarna om livets fortsättning, vilket innebär att en uppmaning till suicid skulle kunna innebära det sista steget för att individen väljer att ta sitt liv. På detta sätt finns också ett nära samband till rätten till liv. Uppmaningen innebär i och för sig en kränkning vilken riktar sig mot den utsattes liv, som dock har en viss distans mellan handling och konsekvens som kan innebära att det istället kan vara fråga om ofredande.

Lernestedt menar att 4 kap. BrB om brott mot frid och frihet omfattas av en förenklad version av de skyddsvärda intressena. Det krävs sedermera att uppmaning och annan psykisk påverkan till självmord skulle innebära en sådan negativ påverkan på individens frid att kriminalisering skulle anses legitim. En uppmaning till självmord kan, som ovan nämnts, påverka individens syn på livet och dess avslut, oftast tillsammans med andra faktorer. Trots att det kan finnas konkurrerande faktorer skulle en

uppmaning kunna innebära att individen tar det slutgiltiga beslutet att ta sitt liv.

Kriminalisering av nämnda uppmaningar och annan psykisk påverkan innebär också en inskränkning i yttrandefriheten som tillförsäkras varje individ i såväl svensk grundlag som europeisk rätt. Utredningen förde ett kortare resonemang i fråga om motstående intressen på grund av uppmaningens kränkande konsekvenser. Här nämndes dock inte yttrandefrihetens konkreta inskränkningsmöjligheter. Enligt Straffrättsanvändningsutredningen bör en avvägning ske huruvida det aktuella intresset legitimerar en inskränkning. Yttrandefrihetens inskränkingsgrunder legitimerar en lagstiftning vars nödvändighet är central i fråga om bland annat moral och hälsa i ett demokratiskt samhälle. En kriminalisering av detta beteende hade i och för sig inneburit en inskränkning i den grundlagsskyddade yttrandefriheten, men också ett skydd för att bibehålla moraliska aspekter och motverka beteenden som kan inverka negativt på individens psykiska hälsa. Det kan därmed anses vara befogat att inskränka denna rättighet för att skydda individer från sådana påhopp.

Kriminalisering av oaktsamma handlingar kan anses legitima med hänsyn till de bevissvårigheter som kan uppstå, om det exempelvis inte går att bevisa att personen uppsåtligt tog den inte obetydliga risken att den utsatte led av psykisk ohälsa. Oaktsamhetsbrott bör dock endast aktualiseras gällande de mest klandervärda handlingarna. Lagförslaget föreslår att oaktsamhet krävs endast i förhållande till det faktum att det fanns en inte obetydlig risk att den utsatte exempelvis skulle ta eller försöka ta sitt liv.

Lagförslagets syfte är att skydda redan sköra personer från sådana faktorer som kan innebära ett tragiskt dödsfall eller allvarliga skador. Att oaktsamheten som utredningen föreslår exempelvis innebär att personen i fråga inte behöver känna till den utsattes psykiska ohälsa innebär ett omfattande skydd som också påverkar bevisfrågan. På detta sätt skyddas

personer trots att de inte direkt gjort sitt hälsotillstånd tillkänna. Ovan nämnd problematisering angående valet av intresse innebär en förändring i fråga om oaktsamhetsbrottet. Uppsatsen ifrågasätter inte rätten till hälsa, på grund av beteendets allvarliga effekt, då psykologisk forskning tyder på att ett sådant beteende starkt kan påverka den utsatte och att detta kan innebära ett tragiskt dödsfall eller allvarliga kroppsskador. Rätten till hälsa är ett särskilt skyddsvärt intresse som talar för att ett oaktsamhetsbrott kan verka legitimt. Det kan därmed anses vara legitimt att oaktsamhet i förhållande till om personen exempelvis lider av psykisk ohälsa också kriminaliseras.

4.3 Skadekriteriet

Analysen av skadekriteriet innebär en fördjupad insyn i vilken skada som bör förhindras och därmed vilket beteende som bör kriminaliseras. Skadans omfattning samt närhet till intresset är centralt att diskutera. Här kommer första samt tredje punkten i Åklagarmyndighetens schema också att beröras.

Det faktum att personer som genomgår en suicidal process lättare påverkas av andras beteenden menar utredningen innebär att dessa personer särskilt bör skyddas. Utredningen pekar på att en sådan uppmaning kan vara den avgörande faktorn som skulle kunna innebära en allvarlig skada eller tragisk bortgång. Jareborgs schema angående skadans närhet till intresset bör här diskuteras.⁹⁷ Nämnt lagförslag indikerar på att en inte obetydlig risk i förhållande till att den utsatte personen tar eller försöker ta sitt liv krävs för ansvar. Detta innebär i sin tur att tredje punkten i Jareborgs schema aktualiseras, att en risk föreligger för en kränkning av det skyddsvärda intresset. Jareborg framhävde att tredje samt fjärde punkten kräver påtaglig effektivitet på grund av dess distans från intresset. Lagförslagets effektivitet kommer att beröras i nästkommande avsnitt och en återkoppling till skadekriteriet kommer att ske.

⁹⁷ Se avsnitt 2.1.2.

Utifrån Åklagarutredningens schema har utredningen diskuterat huruvida skadan respektive faran är tillräckligt påtaglig för en legitim kriminalisering. Det faktum att personen befinner sig i en suicidal process innebär att uppmaningen inte är en direkt kränkning av ett intresse eftersom, som ovan nämnts, den ofta är en av flera faktorer som påverkar individens slutliga beslut. Den psykologiska forskningen som lyfts fram tyder vidare på att personer som genomgår en suicidal process lättare kan påverkas av andra. Utredningens problematisering tyder såtillvida på att problematiken härleds till ett beteende vars effekt kan vara särskilt hämmande för de individer som förslaget är tänkt att skydda. Lagförslagets utformning, att särskilda omständigheter ska tyda på att det finns en inte obetydlig risk för att den utsatte tar eller försöker ta sitt liv, innebär att uppmaningen kräver att personen i fråga antas ha en viss vetskap om att den utsatte riskerar att omvandla ord till handling. Definitionsproblematiken gör sig dock påmind även i denna aspekt.

Rena uppmaningar skulle självfallet inkluderas. Gråzonen kring övriga handlingar som inkluderas leder å andra sidan till att lagstiftaren svårare kan argumentera för att en påtaglig skada faktiskt föreligger i samtliga omfattande fall. Det stora utrymme som tilldelas domstolarna innebär därmed en förvirring angående applicerbara fall och rättssäkerheten kan åsidosättas. Tidsspannet mellan lagens tillämplighet fram tills dess att omfattande rättspraxis finns på området innebär ett osäkert rättsläge där varken medborgare eller rättsväsendets aktörer känner till gällande rätt. Utredningens argumentation angående den skadan som bör undvikas kan anses legitim med hänsyn till psykologisk forskning. En bristande definition av en kriminell handling kan dock föranleda problematik angående den skadan som skett.

4.4 Effektivitetskriteriet

Effektiva åtgärder i förhållande till straffrätten är viktiga på så sätt att rättsväsendets resurser måste klara av det tryck det utsätts för samtidigt som

sanktionen ska upprätthålla sitt syfte att avhålla individer från ett oönskat beteende. Effektivitetskriteriet diskuteras i såväl doktrin i förhållande till intresse och skada men även i Åklagarutredningens fjärde samt femte punkt i kriminaliseringsschemat.

Först och främst är det aktuellt att undersöka nuvarande lagstiftning i syfte att finna redan kriminaliserade handlingar som kan tänkas appliceras på önskad kriminalisering. Utredningen har diskuterat ofredandebrottet, som nyligen genom sin expansion uttryckligen omfattar vissa fall av uppmaning till självmord. Utredningen argumenterar för att denna bestämmelse inte omfattar de beteenden som det finns ett intresse att kriminalisera.

Ofredandebrottets utformning tyder på att enbart uppsåtliga uppmaningar således hade omfattats, vars syfte är att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt. Den föreslagna kriminaliseringen omfattar alla sortens uppmaningar, trots att uppmanaren inte insåg, men borde ha insett, att den utsatte exempelvis led av psykisk ohälsa.

Problematiskt är dock att ofredandebrottets nyligen ändrade tillämpningsområde, vilket indikerar på att det ännu är oklart hur omfattande brottets tillämpningsområde är. Det oklara rättsläget tyder på en osäkerhet om nämnd kriminaliseringsprincip kan anses uppfylld eftersom det redan kriminaliserade beteendet eventuellt skulle omfatta de fall som önskas kriminaliseras genom aktuellt lagförslag.

Utredningen framhäver kriminaliseringens viktiga inverkan på individens beteenden i förhållandet till den skada som tidigare diskuterats.

Argumentationen tar avstamp i att kriminaliseringen föranleder att individer avskräcks från ett sådant beteende och att effektiviteten stärks. Det bör dock framhävas att det, som inom andra kriminaliseringar, kan förekomma sådana situationer då ord står mot ord. Detta samt straffrättens beviskrav *utom rimligt tvivel* kan föranleda svårigheter att i slutändan döma den misstänkte. Dessa bevisvårigheter bör vidare diskuteras i utredningen för att underlätta utredningar samt domstolsprocesser samtidigt som detta skulle

motivera fler individer att anmäla ett sådant beteende. Ett alltför svårt bevisat brott innebär motsatt effekt, där rättsväsendets resurser går åt en process som innebär förluster. Detta innebär också att det krav kriminaliseringsprinciperna ställer på att gärningsmannen ska kunna lokaliseras och stå ansvarig för sina handlingar inte är uppfyllt.

Problematiken föranleder en diskussion angående lösningar och tillvägagångssätt i frågan. Brister i denna aspekt skulle föranleda tvivel i fråga om effektivitetskravet kan anses uppfyllt angående bevisfrågan. Utredningens argumentation innebär också att en viss uppmärksamhet verkar förväntas från omgivningen för att brottet ska uppdagas. Detta kräver också att allmänheten informeras om de omständigheter som tyder på att en brottslig gärning har begåtts, vilket innebär problematik angående såväl definition som bevis. I denna aspekt ter det sig således inte tillräckligt att endast kriminalisera beteendet. Det är också viktigt att informera allmänheten om beteendet på ett så omfattande vis att de flesta vet vad kriminaliseringen innebär. Utebliven information innebär mindre anmälningar och således urholkas utredningens vision om ett större antal uppdagade brott med hjälp av allmänheten. Det kan också innebära att fler anmälningar där anmälaren är osäker på om ett brott har begåtts sker, vilket istället skulle överbelasta rättsväsendet. För att kriminaliseringen ska uppnå önskad effektivitet kan det därmed tänkas att även ökad information angående psykisk ohälsa, suicid samt det kriminella beteendet är behövligt.

Effektivitetskriteriet inkluderar även en genomgång av de resurser som krävs, både i form av insatser samt kostnader. Utredningens undersökning tyder på att det blir tämligen föga förändringar i såväl kostnadsfrågan som insatsfrågan, då det redan idag utförs undersökningar kring dödsfall kopplade till suicid. Det nämndes också att antalet brott i början kommer hålla sig på en låg nivå för att därefter öka. En konkretisering av denna omständighet hade kunnat diskuteras vidare i förhållande till rättsväsendets resurser, då detta enligt utredningen i framtiden innebär förändrade konsekvenser av kriminaliseringen. Med tanke på att utredningen menar att

mer resurser kommer att behövas i framtiden kan en sådan diskussion vara relevant.

Många uppmaningar sker dessutom via tekniska hjälpmedel, vilket ofta innebär att de misstänkta i fråga tror sig vara anonyma. Detta innebär konsekvenser på så sätt att kriminaliseringen inte får önskad effekt då många misstänkta undkommer ansvar. Det ter sig heller varken legitimt eller proportionerligt att kräva identifiering när individer uttrycker sig genom tekniska hjälpmedel. Spårning av användares datorer innebär i sin tur mer utredningsarbete, vilket utredningen inte närmare diskuterat. Det faktum att många gärningsmän på så sätt kan komma undan lagen genom anonymitet borde vidare problematiseras och utredas. Trots att användaren kan spåras, behöver detta per definition inte innebära att det är denna användare som uttryckt sig. Det kan mycket väl handla om att datorn använts av en bekant eller rentav blivit stulen.

I föregående avsnitt diskuterades Jareborgs skadeschema kort, eftersom avståndet tyder, enligt Jareborg, på att en betydande effektivitet krävs. Det kan efter detta avsnitts konstaterande starkt ifrågasättas om den önskade effektiviteten i förhållande till skadekriteriet skulle kunna eftersträvas.

4.5 Slutsats

Nämnt lagförslag syftar till att skydda personer från sådana beteenden som skulle kunna innebära ett tragiskt dödsfall eller allvarliga kroppsskador. Uppsatsens analys tyder på att utredningens val av skyddsvärt intresse kan diskuteras, då flera indikationer tyder på att det även kan handla om en fråga om frid. Detta aktualiserar också diskussioner om inte brottet redan kan tänkas vara kriminaliserat genom den nyligen expanderade omfattningen av ofredandebrottet i 4 kap. 7 § BrB.

För en bättre förståelse av det föreslagna brottets innebörd hade en bredare definition av uppmaning och annan psykisk påverkan varit välkommen,

eftersom en vag utformning innebär konfusion hos såväl medborgare som för rättsväsendet. Detta skulle kunna sluta med svårigheter att förstå och utreda om ett brott har begåtts.

Lagförslagets placering i Jareborgs skadeschema innebär en stor anförtröhet till dess effektivitet. På grund av brottets karaktär kan bevissvårigheter variera från fall till fall. Uppmaningar som skett via internet kan lättare bevisas än uppmaningar som skett i den fysiska världen. Denna bevisproblematik borde vidare ha diskuterats eftersom detta skulle indikera på en ineffektiv kontroll. Det faktum att många gärningsmän skulle kunna komma undan genom anonymitet eller liknande innebär också ett ifrågasättande av effektiviteten.

Önskad kriminalisering behandlar en känslig fråga, där människors beteenden kan innebära en avgörande faktor för att den utsatte tar sitt liv. De aktuella intressena samt den suicidal processens innebörd tyder på att beteendet bör vara föremål för en kriminaliseringsbedömning. Straffrätten syftar till att straffa klandervärda beteenden för att skydda de skyddsvärda intressena. Det är dock också viktigt att de vedertagna straffrättsliga principerna efterföljs för att främja ett rättssäkert samhälle, där en inflation av brottsbestämmelser snarare skulle innebära ineffektivitet än efterföljande av lagar. Avslutningsvis kan det konstateras att ovan nämnda aspekter föranleder ett starkt ifrågasättande ifall nämnt lagförslag är förenligt med de vedertagna straffrättsliga principerna.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor:

- Dir. 2011:31 *Användningen av straffrätt*
- Prop. 1994/95:23 *Ett effektivare brottmålsförfarande*
- Prop. 2007/08:110 *En förnyad folkhälsopolitik*
- Prop. 2016/17:222 *Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten*
- SOU 1992:61 *Ett reformerat åklagarväsende*
- SOU 2010:45 *Händelseanalyser vid självmord inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten*
- SOU 2013:38 *Vad bör straffas?*
- SOU 2019:32 *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord*

Litteratur:

- Andersson, Robert; Nilsson Roddy: *Svensk kriminalpolitik*. 2 uppl. Liber, Stockholm, 2017.
- Asp, Petter; Jareborg, Nils; Ulväng, Magnus: *Kriminalrättens grunder*. 2 uppl. Iustus, Uppsala, 2013.
- Beskow, Jan; Ehnvall, Anna; Palm, Beskow, Astrid: *Suicidalitet som problemlösning, olyckshändelse och trauma*. Studentlitteratur, Lund, 2013.
- Beskow, Jan; Ehnvall, Anna; Palm Beskow, Astrid: *Suicidalitetens språk*, Studentlitteratur, Lund, 2005.
- Feinberg, Joel: *The moral limits of the Criminal Law Volume 1: Harm to others*, Oxford Scholarship Online, Oxford, 1987.
- Heidenborg, Mari: *Vad bör straffas?*, SvJT, s. 301-313, 2013.
- Jareborg, Nils: *Allmän kriminalrätt*, Iustus, Uppsala, 2001.
- Jareborg, Nils: *Prolog till straffrätten*, Iustus, Uppsala, 2011.

Lernestedt, Claes: *Kriminalisering: problem och principer*, Iustus, Uppsala, 2003.

Nilsson, Göran, *Brottsbalk (1962:700)* 4 kap. 7 §, Lexino lagkommentar (JUNO), hämtad 2020-12-26.

Nääv, Maria; Zamboni Mauro: *Juridisk metodlära*. 2 uppl. Studentlitteratur, Lund, 2018.

Passer, Michael W.; Smith, Ronald E.: *Psychology: the science of mind and Behavior*. 5 uppl. McGraw-Hill Higher Education, New York, 2011.

Ulväng, Magnus: *Straffbegreppet*, SvJT 100 år (festskrift), s. 221–236, 2016.

Elektroniska källor:

Folkhälsomyndigheten: *Vad är psykisk ohälsa?*
<<https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/vad-ar-psykisk-halsa/>> (hämtad 2020-11-11).

Karolinska institutet: *Att förebygga självmord: ett stödmaterial för professionella inom media*, <https://mind.se/wp-content/uploads/who_media_jan_2012.pdf> (hämtad 2020-11-20).

Mind: *Vi är Mind*, <<https://mind.se/om-mind/>> (hämtad 2021-01-06).

Socialstyrelsen: *Suicid*, senast uppdaterad 2020-10-24,
<<https://patientsakerhet.socialstyrelsen.se/risker-ochvardskador/vardskador/suicid/>> (hämtad 2020-10-24).

Spes: *Om självmord*, <<https://spes.se/om-sjalvmord/>> (hämtad 2020-10-09).

Suicide Zero: *Så arbetar vi för att minska självmorden*,
<<https://www.suicidezero.se/om-oss/sa-arbetar-vi-for-att-minska-sjalvmorden/>> (hämtad 2021-01-06).